# ETNOGRAPHY AND FOLKLOR IN THE WORKS OF DIMITRIE CANTEMIR

**Rareș Sorin Șopterean**

**PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș**

*Abstract:Dimitrie Cantemir is popular in Romanian culture due to the fact that he kept alive the national traditions by passing them into the documents of the time. He emphasized the Romanian culture from ethnological, folkloric perspective, with all its parts: heroes, mythology, symbols, rituals, rites, etc.*
*He is a pioneer in the field of preserving Romanian traditions and folklore, because until now he has not written about it. Cantemir's works on Romanian folklore are real sources of national culture. Historiographical arguments from folklore are more varied than ethnographic ones, without being much more numerous. It is a series of oral expressions related to the customs: the wedding city, the mourning, the carol, the proverbs (Romanian and Turkish) and the sayings, the parables, the metaphorical expressions in popular style. Writing folk culture as well as its pragmatic interpretation led, over time, to the emergence of a discipline, folklore.*
*Critic Al. Bistrițeanu makes the following appreciation: " With Dimitrie Cantemir, the notion of folk creation begins to gain an outline in our culture: the collective production of the masses is a distinct domain, distinct from that of the scholarly thinking (...). The folklore material serves the psychology of folk masses. "*

*Keywords: folklor, customs, traditions, etnography, ritual*

Dimitrie Cantemir este popular în cultura română datorită faptului că a menținut vii tradițiile naționale, prin trecerea lor în documentele vremii. El a pus în valoare cultura română din perspectivă etnologică, folclorică, cu toate părțile ei componente: eroi, mitologie, simboluri, ritualuri, rituri de trecere etc.

El este un deschizător de drumuri în domeniul păstrării tradițiilor și folclorului românesc, deoarece până la el nu s-a mai scris despre acesta. Lucrările lui Cantemir privitoare la folclorul românesc constituie adevărate izvoare ale culturii naționale. Argumentele istoriografice provenite din folclor sunt mai variate ca cele etnografice, fără a fi cu mult mai numeroase. E vorba despre o serie de exprimări orale legate de datini: oratia de nuntă, bocetul, colindul, de proverbe (românești și turcești) și zicători, parabole, exprimări metaforice în stil popular[1]. Redarea în scris a culturii populare, precum și interpretarea pragmatică a acesteia a dus, în decursul timpului, la apariția unei discipline, folcloristica.

În *Descrierea Moldovei* se află probabil prima sumară culegere de folclor din istoria folcloristicii[2]. Cunoscuta oratie care începe cu fraza „Înaintașii noștri, moșii și strămoșii, umblând la vânătoare prin păduri, au găsit ținutul pe care-l locuim astăzi și-n care trăim acum (...); preamăritul stăpân cutare, umblând după vânat pe câmpii, în păduri și-n munți, a dat peste o ciută sau căprioară (...)" este pentru Dimitrie Cantemir proba păstrării de către tradiție a celui de-al doilea descălecat al Moldovei (în special) și al principatelor dunărene (în general)[3]. Fragmentul de bocet reprodus este ales cu grijă, urmând să indice profunzimea gândirii unui popor vechi, ale cărui începuturi nu fuseseră deloc lipsite de cultură, dar care, prin îndelunga sa cercetare de către barbari fusese silit să țină în mână mai mult sabia și mai puțin cartea:

„Al lumii cânt cu jale cumplită viață,

[1] Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret,* Editura Minerva, București, 1989, p. 172.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

Cum se sfarmă și se rupe ca un fir de ață.[4]”

Plângerea nu se referă la ființa celui dispărut, ci la soarta precară a umanității înseși, la raportul dintre viață și moarte.

Colinda pomenită în *Historia-Moldo-Vlachica* e aleasă și ea cu grijă. Este vorba de o colindă muntenească, autorul a ales-o pe aceea care putea servi în cel mai înalt grad afirmării continuității poporului român în Dacia: cea despre Aurelian, adică *Lerui Ler* în exprimare populară[5]. Identificarea îi aparține lui Cantemir și a făcut tradiție în folcloristica românească, deși sursa inițială s-a pierdut de mult[6].

Multe sunt proverbele, zicătorile și fazeologismele folclorice românești, incluse de Cantemir în scrierile sale; preponderent, cu devieri de la structura și textul zicerii populare, în mai puține cazuri, forme neschimbate, așa cum circulau în graiul viu al poporului. Și unele, și altele nuanțând mesajul operei, sunt pilde ce ilustrează dăinuirea pe parcurs de cel puțin trei secole a frumoaselor vorbe din moși-strămoși[7].

Din *Istoria ieroglifică*, desprindem expresii pe care le putem auzi și astăzi: „cu o falcă-n ceriu și alta în pământ”, „de-a fir-a-păr”, „De oi grăi-oi muri, de oi tăcea-oi plesni”, „Unii seamănă și alții seceră”, „Rar mincinos nelăudăros”, „Lăcomia își vinde neamul și moșia”[8]. De origine folclorică, deși mai puțin caracteristice mediului oral contemporan, prezente în aceeași operă, sunt expresiile: „Scânteia amnariului, până a nu să stinge, iască aprinde”, „Pre cela ce-l mușcă șarpele, și de șopârlă se ferește”, „Cine nu va să frământe, toată dzua cerne”[9].

În *Hronicul vechimei (...)* sunt incluse neschimbat parimii autentice: „Gura care singură presine să laudă, pute”, „Plata păcatului – ca despletitura ciorapului”, „Câtu-i negrul supt unghe”, „Le-au eșit pe nas”, „Minciună cu coarne”; și cu formă schimbată: „Ce ție a-ți fi nu voiești, altuia să nu faci”, „Grâul din neghină să aliagă”, „I s-au făcut și lui ce i-au plăcut altuia să facă”[10].

În *Divanul* sau *Gâlceava înțeleptului cu lumea*, prima lucrare Cantemireană (scrisă în limba greacă), este folosit un proverb românesc puțin cunoscut în zilele noastre însă echivalent parimiilor: „Vinde pe murgul în târg și el e în crâng”[11], „Vinde pielea lupului, și lupu în pădure”[12].

Cantemir folosește implicit folclorul în lucrările de istorie. E vorba de mai mult decât de vorbirea populară, cu savoarea ei indicibilă, care ne indică forța vizionară a unui mare prozator apărut pe solul fecund al unei limbi vii și puternice; e vorba despre cunoașterea în profunzime a unor specii ale literaturii populare. Țâșnesc astfel, la momentul oportun, personaje de basm, blesteme înglobate în ample construcții savante[13].

În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir face „aprecieri” cu valoare de adevărat blestem, la adresa lui Mahomed, care a impus un caracter războinic religiei, și a Imperiului Otoman, care o răspândește. Astfel, despre Mahomed aflăm că este „puiul de năpârcă, părintele minciunii, fiul întunecimilor, diavolul întrupat, lațul lui Satan, gură a iadului, ocara lumii, fala musulmanilor[14]. Sinecdoca „turcul” pentru armata otomană este primul termen al unei comparații, al doilea fiind „zmăul cu șapte capete” dispus să înghită răsăritul și apusul creștin „cu larg și nesăturat gîrtan”[15].

Actul de cultură pentru Cantemir n-a însemnat nici pe departe universul livresc cuprins în lumea cărților și destinat percepției elitelor intelectuale. Voia să vorbească unor mentalități și deprinderi astfel încât, dincolo de politica unui moment sau altuia, să determine acea mișcare din adâncuri capabilă să echilibreze lumea, făcând-o mai armonioasă și mai bună. Alături de cultura elitelor la intresat deci cultura populară, acel limbaj comun al său cu populația majoritară, care era

[4] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei,* Editura Ion Creangă, București, 1978, p. 194.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*.
[7] *Dinastia Cantemireștilor,* acad. Andrei Eșanu, Academia de Științe a Moldovei, Editura Știința, 2008, p. 366.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, p. 367.
[11] *Ibidem*, p. 368.
[12] *Ibidem*.
[13] Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 173.
[14] *Ibidem*, p. 174.
[15] *Ibidem*.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

limbajul comun al tuturor oamenilor simpli, calea lor de acces spre cultură și viața spiritului[16]. Dimitrie Cantemir, a lăsat rânduri pline de mândrie și admirație, în primul rând, pentru scumpa și frumoasa țară, din care a fost nevoit să plece. Tânărul Dimitrie, aflându-se în Turcia, la Constantinopol, *a studiat* obiceiurile și datinile țării, ale patriei sale[17]; concomitent cercetă îndeaproape cultura popoarelor musulmane.

Cantemir se referă la civilizația și cultura popoarelor în bază de mituri, credințe, practici magice, descântece, vrăji, blesteme; în bază de datini, obiceiuri, artă populară, folclor coregrafic, muzical și literar; creația folclorică literară vizind în preocupările sale povestirea populară, legenda, basmul, strigătura, cântecul, bocetul, ghicitoarea, frământarea de limbă[18].

Referințe la materiale de caracter etnologic întâlnim în aproape toate lucrările prolificului cărturar[19]. Unele creații folclorice însă, apar în haina lor populară, așa cum circulau din om în om.

La parcurgerea lucrării *Descrierea Moldovei* putem sesiza că datinile, obiceiurile și credințele românilor de la începutul mileniului al III-lea sunt în fond aceleași care au fost și trei sute de ani în urmă, aproximativ aceleași la nuntă și înmormântare, la petrecerile ritualice de vară și de iarnă; aceleași datini, obiceiuri și credințe – eresuri dăinuind peste secole cu fireștile amprente ale timpului[20].

O atenție specială o acordă călușului, joc bărbătesc spectaculos și magic, care se manifestă odată pe an, „între înălțarea la cer a lui Hristos și sărbătoarea Rusaliilor". Spectacolul reprezintă un dans „plin de eres", care trebuie alcătuit dintr-un număr fără soț de dansatori - șapte, nouă, unsprezece[21]. Aceștia se cheamă „Călușeri". Sunt îmbrăcați în veșminte femeiești, capul și-l încing cu o cunună împletită din frunze și flori, glasul și-l prefac ca de femeie și, ca să nu poată fi recunoscuți, își acoperă fața cu o pânză albă. Căpetenia cetei se numește „Stareța"; al doilea „Primicer" sau „Muta"[22]. Vreme de zece zile, ei se străduie și trudesc neîncetat, străbat toate târgurile și satele jucând și alergând. În acest timp ei nu dorm niciodată decât sub acoperământul unei biserici, și cred că, de-ar fi să se culce în altă parte, ar fi năpădiți de Iele, pe care le numesc „Frumoasele"[23]. Dacă o ceată de „Călușeri" dă, pe drum, peste o alta, au, amândouă, a se lupta: cei înfrânți le fac cale biruitorilor. Cine a fost, o dată, primit într-o atare ceată, trebuie, vreme de nouă ani, să umble cu ea, în fiecare an: de se va lăsa să facă așa, se spune că va fi bântuit de duhul rău și muncit de „Frumoase"[24]. Ei sunt socotiți și vindecători printr-un ritual ce se respectă riguros. Tămăduirea se face astfel: După ce bolnavul s-a așternut la pământ, ei își încep jocul, și, la un anume loc al descântecului, îl calcă, pe rând, pe cel ce zace, din cap și până la călcâie, iar la urmă, îi șoptesc anumite vorbe, cu grijă tilcuite, la ureche, și poruncesc să-i iasă boala. Odată ce vor fi repetat asta de trei ori, vreme de trei zile, cel mai adesea, reușita împlinește nădejdea, iar bolile cele mai grele care-și bătuseră joc de meșteșugul celor mai iscusiți medici, vor fi astfel alungate fără mare trudă. Atât de multe poate credința, chiar și în eres[25]. Astfel, șapte, nouă sau unsprezece bărbați tineri, mascați femeiește: fețele, îmbrăcămintea, numele și vorbirea, având însă acțiuni deloc feminine, cu săbii gata pentru apărare; o astfel de ceată, odată constituită, execută anual jocuri culturale misterioase, cu figuri de mare virtuozitate, timp de nouă ani la rând, în decurs de câte zece zile premergătoare sărbătorii Rusaliilor, mai având și posibilitatea lecuirii, poate mai mult sugestiv, a unor maladii[26].

Dimitrie Cantemir face o scurtă descriere a jocului *caprei*, personaj integrat în alaiul de Anul Nou: „În ziua de Crăciun se pune cuiva o căpățână de cerb cu coarne mari, de care se leagă o mască făcută din fâșii de pânză colorată și atât de lungi încât acoperă și picioarele celui care o poartă. Peste

[16] *Ibidem*, p. 169.
[17] *Dinastia Cantemireştilor,* op. cit., p. 361.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*, p. 362.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, p. 363.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*.
[26] *Ibidem*.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

acesta se așază altul care se face un bătrân ghebos, și așa străbat toate ulițele și casele, jucând și cântând, cu o mulțime de lume după ei”[27].

Jocurile sunt la moldoveni cu totul altfel decât la celelalte neamuri. Ei nu joacă doi sau patru inși laolaltă, ca la franțuzi și leși, ci mai mulți roată sau într-un șir lung[28]. Când se prind unul pe altul de mână și joacă roată, mergând de la dreapta spre stânga cu aceiași pași potriviți, atunci zic că joacă *hora*; când stau însă într-un șir lung și se țin de mâini în așa fel că fruntea și coada șirului rămân slobode și merg împrejur făcând felurite întorsături, atunci acesta se numește, cu un cuvânt luat de la leși, „danț”[29].

La nunți, înainte de cununie au obicei să joace în ogrăzi și pe ulițe, în două șiruri, unul de bărbați, iar celălalt de femei. La amândouă se alege o căpetenie, un om bătrân și cinstit de toți, care poartă în mână un toiag poleit cu aur sau pestrițț, legat la capăt cu o năframă cusută frumos. Moldovenii își însoară copiii la vârsta la care trebuie să se facă după legile bisericești, cununia. Dacă unui flăcău îi place o fată, atunci el trimite la părinții ei oameni pe care ei îi numesc, cu o rostire latinească stricată, peținori, adică *petitores*[30]. Aceștia iscodesc mai întâi pe departe gândurile bătrânilor, ca să nu pățească rușinea să nu vrea părinții fetei. Cel mai de frunte dintre peținori, numit *staroste*, începe să rostească vorbe, care aproape pretutindeni sunt la fel: „*Moșii și strămoșii părinților noștri, umblând la vânat prin codri au dat peste țara în care locuim noi acum și în țara asta trăim, ne hrănim și ne întărim cu laptele și mierea ei. Înboldit de pilda lor, măritul boier cutare, în vreme ce umbla după vânat pe câmpii, prin codri și prin munți, a dat de o ciută, care sfioasă și cuminte nu i-a îngăduit să-i vadă fața, ci a luat-o la fugă și s-a ascuns. Am pornit pe urmele lăsate de copitele ei, care ne-au adus până în casa aceasta; de aceea voi trebuie sau să ne dați sau să ne arătați încotro a fugit vânatul pe care l-am gonit cu osteneală și sudoare din pustietăți”*[31]. Acela ce rostește vorbele acestea mai adaugă încă vreo câteva alte vorbe cu tâlc și înflorite pe care le poate ticlui. Părinții răspund la început că în casa lor n-ar fi venit acest fel de vânat; oamenii s-au încurcat în urmele pe care au venit, ciuta ar putea fi ascunsă pe la vecini. Iar dacă peținorii stăruie să li se arate vânatul, atunci se aduce o fată bătrână, urâtă și îmbrăcată în zdrențe și îi întreabă dacă aceasta e ciuta pe care o urmăresc. Peținorii răspund: „nu!” și adaugă că „vânatul lor are plete bălaie, ochi de șoim, dinți ca șiragul de mărgele, buze mai roșii decât cireșele, trup ca de leoaică, gât ca de lebădă, degete mai netede decât ceara și fața mai strălucitoare decât soarele și luna”[32]. Dacă părinții tăgăduiesc din nou că un astfel de vânat s-ar fi arătat vreodată la ei, peținorii le dau răspuns că ei au cei mai buni câini de vânătoare, care nu i-au înșelat niciodată și care le-au dat semnele cele mai adevărate că ciuta pe care o caută ei se află tăinuită aici[33].

La urmă, când peținorii se laudă cu sila și cu armele atunci părinții scot fata la iveală, împodobită după puterile lor. Când o văd, peținorii spun îndată că ea este ciuta căutată. Este chemat un preot și logodnicii își schimbă inelele și se hotărăște ziua nunții[34]. Când mirii sunt copii de boieri, atunci nu se poate face nici logodna și nici binecuvântarea preotului fără încuviințarea Domnului și mărturia arhiereului. Prin aceasta se caută să nu se facă vreo nuntă neîngăduită de legile creștinești și preoțești. De remarcat este faptul că statutul social al mirilor evidențiază oficierea cununiei religioase. Cununia se face pe seară după slujba de Vecernie. În mijlocul bisericii se așează un covor, mirele va sta în dreapta, iar mireasa în stânga. La cei mai înstăriți, sub covor se vor așeza galbeni, iar la cei săraci se pun taleri[35], simbolizând renunțarea la orice urmă de materialism și dorința unei căsătorii spirituale, călcând în picioare simbolul bogăției. Dacă fata nu a fost virgină, mirele cheamă toate rudele sale arătându-le cămașa nepătată. Aceștia îi înhamă pe părinții fetei la căruțele cele mai rele, urmând a sui în căruță pe fată, și prin bătăi, părinții să tragă căruța până la casa lor. Despre acest

[27] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, capitolul al VII-lea, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 281.
[28] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, *op. cit.*, p. 183.
[29] *Ibidem*, p. 184.
[30] *Ibidem*, p. 186.
[31] *Ibidem*, p. 187.
[32] *Ibidem*.
[33] *Ibidem*, p. 188.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*, p. 189.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

obicei, Dimitrie Cantemir relatează următoarele: „Iară dacă fiica lor și-a fost stricat fecioria mai dinainte, atuncea a doua zi după mâncare, chiamă mirele la sine pe toate rudeniile sale și le arată că nu ș-a găsit mireasa fecioară, deci ei caută căruțele cele mai rele și cu curele rupte înhamă pe părinți în loc de cai, după ce vin și pe fiica lor o pun în căruță, iară pe dânșii îi silesc cu bătăi ca să o tragă singuri până la casa lor; și așa o ia înapoi ca pe o curvă și nimeni nu poate să le facă sminteală la drum. Iară îndrăsnind cineva să-i sloboază pe dânșii, atuncia unul ca acela osebit de alte bătăi se mai pedepsește și de către judecătorul locului ca un călcător de legile și de obiceiurile țării”[36].

Prin frumoasa descriere a datinilor de căsătorie, înțelegem cât de stabil a rămas ceremonialul în legătură cu acest moment în existența colectivității românești.

Descrierea obiceiurilor de înmormântări găsite la Cantemir au rămas aceleași și astăzi la țară. Îndată ce moare cineva, îl îmbracă cu hainele cele mai noi; se așează apoi trupul pe năsălie în mijlocul pridvorului[37]. Mortul nu se îngroapă chiar în ziua cea dintâi, ci se așteaptă până a treia zi. Vecinii se adună când aud clopotele și își arată întristarea către rudele de sânge care stau în jurul mortului. În ziua sorocită pentru îngropăciune, toți vecinii se adună și-l petrec pe mort, după ce se termină slujba în biserică, în vreme ce preoții merg înaintea lui, iar rudele la urmă. După ce se împlinesc datinile bisericești, trupul mortului este îngropat în curtea bisericii[38].

Când se ducea la mormânt un ostaș, era obiceiul să se vadă și calul după sicriu, acoperit cu o pânză neagră. Înaintea mortului este purtată o suliță de care atârnă o sabie fără teacă și cu mânerul în jos. După îngropare se cânta la mormânt, un bocet[39]. Dacă moare un țăran, feciorii lui trebuie să umble cu capul gol șase luni, chiar dacă este în toiul iernii, și să-și lase să crească părul și barba. Dacă a murit fratele unei fete de țăran, după obicei ea își taie o șuviță de păr și o atârnă pe crucea ce se pune la groapa lui și poartă grijă un an întreg ca nu cumva să se piardă sau să cadă. De obicei se adună cu toții în fiecare duminică la groapă vreme de un an și-și plâng morții. Cei bogați năimesc bocitoare, care știu felurite cântece de jale, în care arată ticăloșia și deșertăciunea vieții[40].

În afara acestor momente esențiale, Cantemir se mai ocupă de descrierea unor „superstiții” cum le numește el, în realitate credințe populare cu substrat vechi[41].

Sânzienele erau reprezentări fitomorfe (Florile de Sânziene) și divinități antropomorfe. Ele împart rod holdelor și apără semănăturile de grindină: „...când încep să se coacă semănăturile, toate fetele țăranilor din satele învecinate se adună și o aleg pe cea mai frumoasă dintre ele, căreia îi dau numele de Drăgaica. O petrec pe ogoare cu mare alai, o gătesc cu o cunună împletită din spice și cu multe basmale colorate și îi pun în mâini cheile de la jitnițe. Drăgaica aceasta împodobită în acest chip se întoarce de la câmp spre casă cu mâinile întinse și cu basmalele fluturând în vânt, de parcă ar zbura, și cutreieră toate satele din care s-a adunat lume s-o petreacă cântând și jucând laolaltă cu toate tovarășele ei de joc, care o numesc foarte des sora și mai-marea lor în cântecele alcătuite cu destulă iscusință. Fetele din Moldova doresc din toată inima să aibă parte de această cinstire sătească, deși în cântecele lor spun mereu, după datină, că fata care a întruchipat Drăgaica nu se poate mărita decât după trei ani”[42]. Dacă oamenii nu sărbătoresc cum se cuvine sărbătoarea Sânzienelor, ele devin Iele.

Când este secetă, oamenii de la țară „cheamă” ploaia cântând *Paparuda*: „În vremea verii, când semănăturile sunt primejduite de secetă, oamenii de la țară îmbracă o copilă mai mică de zece ani cu o cămașă făcută din frunze de copaci și buruieni. Toate celelalte copile și copiii de aceeași vârstă o urmează și se duc jucând și cântând prin împrejurimi; iar oriunde sosesc, babele au obicei de le toarnă apă rece în cap. Cântecul pe care-l cântă este alcătuit cam așa: *Paparudo! sui-te la cer, deschide-i porțile, trimite de acolo ploaia aici, ca să crească bine secara, grâul, meiul și altele”*[43].

[36] *Ibidem*, p. 190-191.
[37] *Ibidem*, p. 192.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*.
[40] *Ibidem*, p. 193.
[41] Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 170.
[42] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, *op. cit.*, p. 197.
[43] *Ibidem*, p. 198.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

*Joimăriţele* sunt „femeile despre care zic că umblă în joia verde, dis-de-dimineaţă, şi dacă dau de o femeie dormind, fiindcă în Moldova se face de obicei în toate casele focul la vremea aceea, o pedepsesc să fie de atunci în colo trândavă la tot lucrul de peste an”[44].

*Striga* „...la moldoveni are acelaşi înţeles ca şi la romani, adică zic că e o vrăjitoare bătrână, care omoară copiii nou născuţi, pe neştiute, cu meşteşug drăcesc”[45]. Acest eres este răspândit cel mai mult la ardeleni. Ei zic că: „atunci când umblă Striga, găsesc copiii înăbuşiţi în leagăne, fără să fi fost mai înainte bolnavi. Dacă au propus pe vreo femeie bătrână, atunci o leagă de mâini şi de picioare şi o aruncă într-un râu. Dacă de duce la fund, atunci zic că e nevinovată; iar dacă pluteşte deasupra apei, atunci zic că e destul de vinovată şi o ard de vie, fără să mai facă cercetări, în vreme ce bătrâna strigă în zadar că e nevinovată, până îşi da duhul”[46].

Cantemir face referire la norodul din Moldova care „este foarte plecat spre eres şi încă nu s-a curăţat desăvârşit de necurăţia cea veche, încât se mai închină şi acuma în poezii şi cântece, la nunţi, îngropăciuni şi alte întâmplări ştiute, la câţiva zei nerecunoscuţi şi care se vede că se trag din idolii cei vechi ai dacilor”[47]. Aşa sunt *Drăgaica, Sânzienele, Joimăriţele, Paparuda, Striga* şi multe asemenea.

Dimitrie Cantemir lua aminte şi asculta atent opiniile oamenilor de rând privitor la practicile şi tradiţiile poporului, la diverse fenomene greu de explicat. În *Descrierea Moldovei*, Cantemir *povesteşte* ce a văzut el însuşi: „Cămărăşul cel mare al răposatului meu tată avea un cal de mare preţ, care fusese muşcat pe câmp de un şarpe şi i se umflase într-atât trupul, că nimeni nu mai trăgea nădejde să scape. Cămărăşul a chemat o vrăjitoare bătrână, (...aceea) a poruncit stăpânului calului să caute un izvor şi să aducă din apa aceea, neîncepută, cât o putea mai degrabă. Acela i-a dat ascultare şi a adus babei un ulcior mare cu apă. Baba a descântat apa cu un descântec neînţeles şi i-a dat cămărăşului să bea toată apa adusă. După ce a băut-o, îndată a văzut cum calul său, care zăcea la pământ aproape mort, nu departe de el, îşi venea în fire (...), însă el se umfla şi îl apucase nişte dureri de nesuferit. După ce baba a mai descântat o dată, într-un sfert de ceas s-a însănătoşit (...) calul, iar cămărăşul a vărsat apa, fără să-i lase vreo urmă de durere sau de boală.

Altă babă a vindecat pe de-a-ntregul în câteva zile un grajd întreg de cai, care se umpluse de râie – cu toate că se afla la o depărtare de trei zile de drum – prin descântece pe care le-a rostit deasupra unui smoc de păr de cal”[48].

Cantemir a descris astfel două cazuri de descântare de către babe ambele cu rezultate pozitive, descântece cu efecte benefice.

Cărturarul moldovean descrie *Descântecul* ca fiind o practică ezoterică, transmisă de la o generaţie la alta. Descântecele reprezintă poeme ce deţin o funcţie ritualică puternică, actul descântatului fiind principalul purtător de eficienţă magică.

Un alt exemplu – obţinerea untului din stropi de rouă: „Se mai găseşte spre miazănoapte pe apa Ceremuşului, în cotul unde se întâlnesc hotarele Moldovei, Lehiei şi Transilvaniei, un alt şir de munţi, numit de către locuitori *Ineul*, care nu se poate asemăna ca înălţime cu Ceahlăul, dar este tot aşa de mirare printr-un joc ciudat al firii, care nu se mai vede nicăieri în altă parte. Locuitorii adună roua ce cade de pe frunzele ierburilor înainte de răsăritul soarelui şi, după ce au strâns-o într-o oală, ei găsesc plutind deasupra apei un unt foarte bun, cu nimic deosebit de untul obişnuit, nici la miros, nici la culoare, nici la gust. Lucrul acesta nu se petrece tot anul, ci numai în trei luni – martie, aprilie, mai; în celelalte ori prea umede, ori prea uscate, nu se mai întâmplă. În untul acesta se află atâta putere de hrană, încât dacă turmele de oi sunt duse la păscut la munte în această vreme a anului, după puţine zile se sufocă de prea multă grăsime; de aceea ciobanii, care ştiu aceasta din faptă, îşi lasă turmele în acele luni la poalele muntelui”[49].

[44] *Ibidem*.
[45] *Ibidem*, p. 199.
[46] *Ibidem*, p. 200.
[47] *Ibidem*, p. 197.
[48] *Dinastia Cantemireştilor,* op. cit., p. 374.
[49] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, *op. cit.,* p. 50.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

Cantemir reproduce și fabuloasa convingere populară despre vânarea ieruncilor: „Se mai află în Moldova, și la hotarul dinspre Pocuția, o pasăre căreia locuitorii țării îi zic ieruncă, iar leșii *gluşca,* adică surda; seamănă cu un cocoș sălbatic, este însă mai mică, și proastă și surdă din firea ei. Dacă un vânător găsește o sută într-un singur copac, poate să le împuște pe toate rând pe rând, iar celelalte se uită cum se prăbușesc una după alta”[50].

De altă natură este exemplul de expunere cantemireană a conlucrării unei vechi realități istorice – relatarea despre obiceiurile din mănăstirile Moldovei: „Toate mănăstirile din Moldova sunt așezate pe unul și același temei și ele țin canoanele date călugărilor de sfântul Vasile”[51]. În Moldova s-a făcut un obicei ca domnii sau boierii, dacă doresc să înalțe vreo mănăstire, să-și împartă toată averea între mănăstire și fiii săi și să lase moștenire mănăstirii tot atât cât dobândește fiecare dintre copiii săi. Fiecare călugăr din mănăstire își cunoștea rânduiala: „În mănăstirile slobode, călugării trebuie să are, să prășească și să secere ei singuri, iar în ceasurile în care sunt slobozi de împlinirea trebilor lor duhovnicești, ei trebuie să se îndeletnicească cu meșteșuguri hotărâte de către stareț, să lucreze în vie, pe ogoare și în grădinile lor și să gătească roadele adunate pentru folosul mănăstirii”[52]. Cheltuielile mănăstirii se încredințează celor mai bătrâni, cinstiți și cu bune „năravuri”. Orice drumeț care se oprește acolo – fie el drept credincios ori evreu, ori turc, ori armean – nu numai că este bine primit, ba chiar, dacă ar voi să zăbovească acolo un an întreg, cu toate carele și dobitoacele sale, i se dă de mâncare și i se poartă de grijă – după puterile mănăstirii – cu cinste, cum se cuvine și fără murmur”[53].

Cantemir descrie obiceiurile moldovenilor: „...obiceiuri pe care străinii nu le cunosc ori le cunosc prea puțin – atunci patriotismul ne îndeamnă să lăudăm neamul căruia-i aparținem; dar dragostea de adevăr și dreptate ne împiedică să lăudăm ceea ce merită blamare. Toate defectele omenești se întâlnesc și la moldoveni, nu în număr mare, dar nici mai mic. Aroganța și mândria sunt mama și sora lor. Dacă un moldovean are un cal bun și arme bune, crede că nimeni nu-l poate întrece și ar fi în stare să se ia la luptă – dacă ar fi posibil – chiar cu Dumnezeu”[54].

Moldovenii sunt îndrăzneți „semeți și foarte puși pe gâlceavă”, dar nu țin mult supărarea, ci se împacă repede cu potrivnicul. Altfel sunt „glumeți și veseli”, foarte direcți și sinceri, „ceea ce au în suflet le stă și pe buze”. Le place „să petreacă la ospețe” toată noaptea, dar numai la sărbători sau „când e vreme rea iarna”, bând mai ales vin. Cantemir povestește: „Se spune că odată un moldovean și un muntean s-au luat la întrecere din băut, pe podul de la Focșani (hotar între Moldova și Țara Românească). Munteanul a căzut mort de atâta băutură, dar moldoveanul a rezistat..., iar domnitorul țării la făcut boier pentru această vrednicie”[55]. Cantemir mai adaugă: „Precum climatul este deosebit dintr-un loc într-altul, tot astfel și obiceiurile diferă în nordul și sudul Moldovei. Locuitorii din sud, obișnuiți cu îndelungatele lupte contra turcilor și tătarilor, sunt mai buni soldați decât cei din nord. Sunt de asemenea mai înclinați spre revoltă; și când nu au cu cine să se războiască, se răscoală contra boierilor sau chiar a domnitorului. Nu sunt prea religioși. Mulți dintre ei - și, în general, poporul de jos – cred că Dumnezeu a fixat o dată a morții pentru fiecare om și nimeni nu poate să moară înaintea acestui moment. Și această credință le dă atâta curaj, încât se reped orbește asupra dușmanului...”[56]. Ospitalitatea este trăsătura cea mai deosebită și specifică moldovenilor, deoarece „chipul cu care primesc oaspeții străini și drumeți e vrednic de cea mai mare laudă”. Deși sunt săraci, nu se dau înapoi să dea de mâncare și să găzduiască un călător timp de trei zile împreună cu calul său, ca „și când le-ar fi frate sau altă rudenie”[57]. Tradiționala ospitalitate impresionează.

Criticul Al. Bistrițeanu face următoarea apreciere: „O dată cu Dimitrie Cantemir noțiunea de creație populară începe să capete contur în cultura noastră: producția colectivă a maselor constituie

[50] *Ibidem*, p. 62.
[51] *Ibidem*, p. 200.
[52] *Ibidem*, p. 202.
[53] *Ibidem*.
[54] *300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir,* Editura Academiei RSR, 1974, p. 98.
[55] *Ibidem*.
[56] *Ibidem*.
[57] *Ibidem*.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)

un domeniu aparte, distinct de acela al gândirii cărturărești (...). Materialul folcloric servește la psihologia maselor populare”[58].

## BIBLIOGRAPHY


*300 de ani de la naşterea lui Dimitrie Cantemir*, Ed. Academiei RSR, 1974.
Bistrițeanu, Al., *Creația populară ca preocupare şi izvor de inspirație la D. Cantemir şi N. Bălcescu* în *Studii şi Cercetări de istorie literară şi folclor*, anul II, 1953,Bucureşti, Editura Minerva, 1979.
*Dinastia Cantemireştilor,* acad. Andrei Eșanu, Academia de Științe a Moldovei, Editura Știința, 2008.
Ghinoiu, Ion, *Sărbători şi obiceiuri româneşti*, Bucureşti, Editura Elion, 2004.
Lăudat, Iordan Datcu, *Dimitrie Cantemir: viața și opera,* Editura Junimea, 1973.
Marian, Simion Florea, *Descântece populare române*, Bucureşti, Editura BIC ALL, 1998.
Nicolau, Irina, *Ghidul sărbătorilor româneşti*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998.
Olinescu, Marcel, *Mitologie românească,* Bucureşti, Editura Saeculum, 2001.
Panaitescu, P. P., *Dimitrie Cantemir: viața și opera*, București, 1958.
Pavelescu, Gheorghe, *Magia la români: studii şi cercetări despre magie, descântece şi mană,* Bucureşti, Editura Minerva, 1998.
Pop, Dumitru, *Studii de istoria folcloristicii româneşti*, Baia Mare, Editura Umbria, 1997.
Țarălungă, Ecaterina, *Dimitrie Cantemir, Contribuții documentare la un portret,* Editura Minerva, București, 1989.
Vlăduţiu, Ion, *Etnografie românească***,** Bucureşti, Editura Ştiinţifică,1973.
Dimitrie, Cantemir, *Descrierea Moldovei,* Editura Ion Creangă, București, 1978.
Dimitrie, Cantemir, *Opere Complete*, I, București, 2003.


[58] Al. Bistrițeanu, *Creația populară ca preocupare și izvor de inspirație la D. Cantemir și N. Bălcescu* în *Studii și Cercetări de istorie literară și folclor,* anul II, 1953, p. 40.



BDD-A26503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:11 UTC)